

El *Curial e Güelfa*, Guiniforte Barzizza i Ramon de Riu-Sec àlies Francesc Gilabert de Centelles¹

Curial e Güelfa, Guiniforte Barzizza and Ramon de Riu-Sec
alias Francesc Gilabert de Centelles

Jaume Torró Torrent
(Universitat de Girona)

RESUM

Aquest treball contradiu la proposta d'Abel Soler segons la qual l'autor de *Curial e Güelfa*, inspirat en la lletra *De amore* de Barzizza adreçada a Ramon de Riu-sec àlies Francesc Gilabert de Centelles amb data el 4 de març de 1439, concebé la idea d'escriure una novel·la d'armes i d'amors amb el propòsit de conduir l'amor cortès al matrimoni. Així mateix, contradiu que l'anònim autor, seguint Barzizza, dedicés el *Curial* al mateix destinatari de la lletra de Barzizza: Francesc Gilabert de Centelles per apartar-lo de l'amor delitable i conduir-lo a l'amor conjugal. Els arguments són històrics, literaris i de procediment. Francesc Gilabert de Centelles no era un solter d'edat empena ni l'any 1439 ni els anys 1446-1448 que Soler suposa per a la redacció del *Curial*, sinó un home casat. La lletra *De amore* de Barzizza no és un tractat sobre l'amor, ni tampoc sobre l'amor conjugal, sinó una *reprobatio amoris*. No té sentit construir una hipòtesi sobre una dedicatòria que no conservem i que no sabem si mai existí.

PARAULES CLAU

Curial e Güelfa, Barzizza, Francesc Gilabert de Centelles, amor cortès i amor conjugal.

ABSTRACT

Abel Soler has suggested that the author of *Curial e Güelfa* had read Barzizza's *De amore* (an epistle addressed to Ramon de Riu-sec alias Francesc Gilabert de Centelles on March 4, 1439), and that this reading triggered the writing of his chivalric romance as an example of how courtly love can lead to marriage. Furthermore, Soler believes that also *Curial e Güelfa* was addressed to Francesc Gilabert de Centelles, for its author wished him to disregard the pleasures of courtly love and embrace conjugal love. The present article aims to prove that such construct can no longer be sustained, and provides historical and literary arguments as well as documentary evidence that contradict Soler's hypotheses. Francesc Gilabert de Centelles was not a bachelor in 1439, let alone in 1446-48 (the years in which Soler places the writing of *Curial*), but a married man. Barzizza's letter is a *reprobatio amoris* rather than a tract that advocates *amor coniugalis*. The only extant manuscript of the anonymous *Curial* has no prefatory dedication — it might have been lost, if ever existed. Soler's second hypothesis is groundless, to say the least.

KEY WORDS

Curial e Güelfa, Barzizza, Francesc Gilabert de Centelles, *amor coniugalis*, courtly love.

Rebut: 22 / 09 / 2018. Acceptat: 25 / 11 / 2018

1. Agraïxo l'amabilitat de Patxi Guerrero Carot, responsable de l'Archivo Ducal de Medinaceli, de Juan Manuel Albendea Solís, director general de la Fundación Casa Ducal de Medinaceli, que m'obriren l'accés als fons documentals del senyoriu i comtat de Cocentaina. Vull agrair també l'ajuda de Rubèn Galera, sempre ben disposat a comunicar-me la documentació coneguda per ell de Francesc Gilabert de Centelles.

Abel Soler ha llegit l'epístola *De amore* de Guiniforte Barzizza adreçada a Francesc Gilabert de Centelles i ha suposat que l'autor del *Curial*, després d'haver llegit aquest text, podria haver començat a imaginar la novel·la, que, escrita i acabada, dedicà a Ramon de Riu-sec àlies Francesc Gilabert de Centelles, el mateix destinatari de l'epístola de Barzizza. Així ho proposa a *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context del «Curial e Güelfa»* i almenys en quatre articles recents. Segons ell, l'epístola *De amore* i el *Curial e Güelfa* són una invitació al matrimoni a Francesc Gilabert de Centelles, un solter d'edat empesa, de «vida llicenciosa i d'amors deshonestos». ² La finalitat d'aquesta suposició és demostrar la influència de l'humanisme llobard al *Curial* i, a través de la lletra de Barzizza, situar la novel·la en la nova valoració intel·lectual del matrimoni i de la família pròpia dels humanistes ³, però la naturalesa de la lletra de Barzizza i les dades històriques contradiuen els plantejaments de Soler. Com veurem més avall, l'epístola de Barzizza és una *reprobatio amoris*, no pas un tractat *de amore*, i només derivadament és també una lloança de l'amor conjugal i del matrimoni. Primerament cal estar segurs de les dades històriques. Examinem-les.

Ramon de Riu-sec àlies Francesc Gilabert de Centelles, al qual Barzizza dedica i envia l'epístola, era casat amb Joana de Cardona, filla de Joan Ramon Folc, comte de Cardona, i de Joana de Gandia, tant quan Guiniforte escriví la lletra datada el 4 de març de 1439, com en els anys 1446-1448 que Soler suposa per a la redacció del *Curial*. El matrimoni es documenta encara deu anys més tard quan Eiximèn Peris de Corella i Ramon de Riu-sec àlies Francesc Gilabert de Centelles signaren els capítols matrimonials dels respectius fills Joan Roís de Corella i Elionor de Centelles, a Nàpols el 5 de maig de 1449. En aquesta ocasió, Elionor de Centelles es casà per carta en presència dels seus pares amb Joan Roís de Corella al castell d'Osilo (Cap de Logudor, Sardenya) el 8 de juny de 1449, i Joan Roís de Corella els aprovà i confirmà a Sàsser el 25 d'agost de 1451, procedent de València ⁴. Soler coneix el matrimoni de Francesc Gilabert de Centelles amb Joana de Cardona ⁵, però a causa de la seva interpretació de l'epístola de Guiniforte amb data del 4 de març de 1439, el fa posterior a aquest any. En realitat l'hauria de fer posterior a la redacció del *Curial e Güelfa*, que segons ell fou escrit a Nàpols en els anys 1446-1448 per Ínigo D'Ávalos, que l'hauria dedicat a Ramon de Riu-sec àlies Francesc Gilabert de Centelles per conduir-lo al matrimoni i a l'amor conjugal. Aquesta és una altra suposició sense cap fonament històric ni filològic, perquè, com vaig explicar en «El manuscrit del *Curial e Güelfa*, els pròlegs i el *Filocolo*», el còdex únic del *Curial e Güelfa* manca del quadern preliminar i amb ell d'una possible dedicatòria. Aquest quadern

2. Abel Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context del «Curial e Güelfa»*, València, Universitat de València, 2017, vol. I, pp. 212, 507-508, 588-594, 947-948; vol. II, pp. 668-670, 967-979; Id., «Els consells d'amor de Guiniforte Barzizza al valencià Francesc de Centelles (Milà, 1439) i la intenció literària del *Curial*», *Rivista italiana di studi catalani*, 7 (2017), pp. 77-98; Id., «Inico d'Avalos, la "cavalleria humanística" y el Nápoles de Alfonso I: "Curial e Güelfa"», *Archivio Storico per le Province Napoletane*, 135 (2017), pp. 33-60; Id., «Les *Epistolae Familiares* de Petrarca en el *Curial*», *Caplletra*, 64 (Primavera 2018), pp. 43-58. «No és difícil pensar, doncs, en l'autor de *Curial e Güelfa* com algú que, després de llegir la lletra de Barzizza el 1439, començà a concebre la idea d'escriure una novel·la d'armes i d'amors que servira per al mateix propòsit que l'adreçada a Francesc de Centelles: al·liconar els cavallers de llengua catalana sobre el que significava a Itàlia l'Amor.» (Soler, «Inico d'Avalos», 2017, p. 43; Id., *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. II, p. 670).

3. Vaig tractar aquesta qüestió en Romeu Lluïll, *Lo despropriament de amor*, context i text a càrrec de Jaume Torró, Bellaterra, "stelle dell'Orsa", 1987, i en Romeu Lluïll, *Obra completa*, edició crítica de Jaume Torró, Barcelona, Editorial Barcino, 1996 (Els Nostres Clàssics, A 135).

4. Archivo Ducal de Medinaceli, Cocentaina, lligall 9, doc. 8: esposalles celebrades entre Joan Roís de Corella, fill d'Eiximèn Peris de Corella, comte de Cocentaina, i Elionor de Centelles, filla de Francesc Gilabert de Centelles, comte d'Oliva, i de Joana de Cardona (Osilo, 8 de juny de 1449); Archivio di Stato di Cagliari, Antico Archivio Regio, Luogotenenza generale di Sardegna (1431-1460), ff. 9r-25: Joan Roís de Corella aprova i confirma les esposalles amb Elionor (Sàsser, 25 d'agost de 1451).

5. Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. I, p. 593; vol. III, p. 1798.

preliminar solia contenir el títol, l'autor i les rúbriques dels capítols del llibre, això és una taula general o índex, que diem avui, i aquesta taula general solia estar precidida d'una dedicatòria, on apareixen sovint el títol de l'obra i el nom de l'autor o una confessió de l'autor darrere un personatge narrador.⁶ De fet, la cosa és molt més greu i senzilla a la vegada, primerament perquè Soler discuteix la realitat d'aquest quadern preliminar i, en aquest cas, no té sentit derivar la hipòtesi d'una dedicatòria del *Curial* a Francesc Gilabert de Centelles,⁷ i segonament perquè Soler no ha parat prou atenció a dos passatges de la lletra de Guiniforte, on es fa una referència al fet que Centelles era ja casat:

«Talem [uxorem] et feliciter et sapienter elegisse te gaudeo.»⁸

«Intercipies, non dubito, sermonem meum, Francisce ornatissime, tuasque mihi scintillas inicies. Dices enim multa nonnunquam urgere, propter quae non statim applicandus ad rem uxoriā animus videatur, multa propter quae uxore frui non liceat, qualia nunc vobis accidere commemorabis, qui longa expeditione a propriis abestis laribus.»⁹

D'aquest paràgraf resulta clar que Francesc Gilabert de Centelles era casat i ho era d'abans d'iniciar l'empresa del regne de Nàpols, per la qual hagué d'abandonar la muller i la llar. La filologia comença amb la lectura literal del text.

En un altre lloc he criticat el tractament que Soler fa de la bibliografia, els conceptes i les dades, siguin d'història, d'estudis literaris, lingüístics o fins d'heràldica.¹⁰ Si Soler hagués parat atenció a la bibliografia de Rubèn Galera, sabia que Francesc Gilabert de Centelles era casat amb Joana de Cardona almenys des de 1432, ja que amb data de Vistavella de 23 de desembre de 1432 se la nomena administradora de tots els béns de Bernat de Centelles i de Francesc Gilabert en absència del marit.¹¹ Rubèn Galera fa, encertadament, Joana germana d'Hug de Cardona; però, Abel Soler la converteix en la seva filla i afegeix un nou error.¹² En canvi, no confirma ni corregeix la data de naixement de Francesc Gilabert de Centelles, establerta per Camarena Mahiques l'any 1408, a

6. Jaume Torró Torrent, «El manuscrit del *Curial e Güelfa*, els pròlegs i el *Filocolo*», *Revista de Literatura Medieval*, 24 (2012), pp. 269-281.

7. Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. I, p. 662.

8. Traducció: «Estic content que tu sortosament i assenyadament hagas escollit una [muller] així.», vegeu Claudia Corfiati, *Una disputa umanística de amore. Guiniforte Barzizza e Giovanni Pontano da Bergamo*, Messina, Centro Interdipartimentale di Studi Umanistici, 2008, p. 120 (§ 26).

9. Traducció: «Interrompràs, no ho dubto, el meu discurs, elegantíssim Francesc, i em llançaràs les teves centelles. Diràs, en efecte, que de vegades aclaparen moltes coses, a causa de les quals no és fàcil a l'ànim dedicar-se amb constància a la vida matrimonial, moltes situacions a causa de les quals no es pot gaudir de la pròpia muller, com aquestes que em recordaràs que us passen a vosaltres, que a causa d'una llarga expedició sou lluny de la llar.», ib., pp. 120-122 (§ 31).

10. Vegeu Lola Badia i Jaume Torró, *Informe sobre la hipòtesi d'atribució de Curial e Güelfa a Ínigo D'Ávalos/ Informe sobre la hipótesis de atribución de Curial e Güelfa a Ínigo d'Ávalos/ A Report on the hypothesis of attribution of Curial e Güelfa to Ínigo d'Ávalos*, <http://www.rmoa.unina.it/4551/>; Id., «No sabem qui va escriure el *Curial e Güelfa*», *Serra d'Or*, 695 (novembre 2017), pp. 26-28 [762-764].

11. Rubèn Galera Hernández, «Aproximació biogràfica del cavaller i mariner Francesc Gilabert de Centelles, comte d'Oliva, sota el regnat d'Alfons el Magnànim», *Cabdells*, 13 (2015), pp. 13-14; id. «El comte d'Oliva Francesc Gilabert de Centelles i Queralt, durant el regnat de Joan II», *Cabdells*, 14 (2016), p. 79.

12. Abel Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de "Curial e Güelfa"*, València, Universitat de València, 2017, vol. I, p. 593; vol. III, p. 1798.

partir del càlcul que Francesc Gilabert s'hauria enrolat amb el seu pare Bernat de Centelles a l'edat de dotze anys en la primera expedició d'Alfons el Magnànim a Nàpols. En aquest treball, Camarena dona en apèndix la concessió del títol de comte d'Oliva, on en l'exordi es fa memòria dels serveis i de les gestes de Bernat de Centelles, pare de Francesc Gilabert, en l'expedició a Sardenya i Còrsega:

«inter res ab eis preclarissime gestas maxime memoria tenemus que pater vester vir quidem prestantissimus fecit tum in primo Italico bello tum in eo quod apud Corsicam gesimus, ubi eius virtus manifeste apparuit atque emicuit».

Tot seguit comença l'enumeració dels mèrits de Francesc Gilabert de Centelles, que comencen amb la primera conquesta de Nàpols i l'assalt i la presa d'Ischia i Marsella:

«Nam neminimus quidem que vos in iuvenili admodum etate in prima Neapolis expugnatione ac insuper Iscle Marsilieque invasione et captione, cum eas ipsas urbes incendendas eripiendasque militibus nostris dedissemus, effecistis. Et que preterea in primo atque secundo bello quod cum rege Castelle in Hispania habuimus quo in tempore, quia id rerum magnitudo et vestra merita exposcere videbantur, vos totius exercitus nostri menescalcum fecimus.»

Camarena interpretà que 13 de maig de 1420 Francesc Gilabert amb el seu pare Bernat de Centelles havia partit dels Alfacs seguint el rei Alfons cap a Sardenya i Còrsega.¹³ En aquesta segona illa, el rei aconseguí prendre la plaça de Calvi, però fracassà en el setge de Bonifacio. A començament de gener alçà el setge, llicencià les tropes i se'n tornà a Sardenya a consolidar l'autoritat catalana amb tots aquells que volgueren seguir-lo. De Sardenya el rei encara aniria a Sicília, i només des d'aquesta illa s'aventuraria, si era convenient, en els afers napolitans. Fins al 25 de juny no salpà de Sicília cap a la badia de Nàpols, i el 8 de juliol entrà a la ciutat. Francesc Gilabert es podia haver incorporat a Sicília, podia haver arribat a Nàpols amb l'infant Pere l'octubre de 1422, el 10 de juny de 1423 amb l'estol capitanejat pel comte de Cardona o en qualsevol altre moment. Però la conquesta de Nàpols sembla que s'ha de referir a la presa d'aquesta ciutat després de l'assalt per sorpresa de Muzio Attendolo Sforza els darrers dies de maig de 1423 que obligà el rei a retirar-se al Castell Nou i al Castell de l'Ou. La presa d'Ischia tingué lloc el 21 d'agost de 1423. Sigui quina sigui la data que haguem de prendre per a l'inici de la participació de Francesc Gilabert de Centelles al costat del seu pare en la primera expedició a Itàlia, l'expressió «*in iuvenili etate*» no pot significar mai els dotze anys. Un noi en aquesta edat encara era considerat impúber. No era fins als catorze anys que d'acord amb el Codi de Justinià, els nois podien contreure matrimoni vàlid. A partir d'aquesta edat eren considerats, com avui, adolescents. Aquesta era també l'edat mínima per ingressar en els ordes militars el fills d'homes de paratge i nobles, si bé l'edat més normal era a partir dels setze. Cal entendre «*in iuvenili etate*» a partir dels setze o els divuit anys complerts, si no els vint anys. Els dinou anys és l'edat en què Curial comença la seva carrera militar. So-

13. José Camarena Mahiques, «De la historia de Oliva y Rebollet», en *Iniciación a la historia de Oliva*, València, Ajuntament d'Oliva, 1978, pp. 397-400.

ler degué sospesar d'alguna manera aquestes circumstàncies i, citant Camarena, escriví: «Sent ja un adolescent d'entre 12 i 15 anys, Francesc s'embarcà en un periple bèl·lic mediterrani (1420-1423) acompanyant el pare. De manera que assistí a la conquesta d'Iscla i al saqueig de Marsella (1423).» D'acord amb el càlcul de Camarena, si Francesc Gilabert de Centelles s'hagués enrolat amb l'infant Pere, ho hauria fet a l'edat de catorze anys aproximadament. Si ho hagués fet amb el comte Cardona, hauria tingut catorze anys complerts, o quinze anys aproximadament. No podem descomptar que, rivalitzant amb Guillem de Varoic, Bernat de Centelles s'hagués endut a la guerra el seu fill de dotze anys. Però és rara l'expressió «*in iuvenili etate*» i que després el rei Alfons no faci constar aquest mèrit en l'exordi del document de concessió del títol de comte d'Oliva. Desconec si Camarena coneixia algun altre document que li permetés afirmar que Francesc Gilabert de Centelles nasqué l'any 1408, però tenia raó. El rei Alfons concedí una supleció d'edat al noble Francesc Gilabert de Centelles amb data de Barcelona el 3 dia de novembre de 1424, quan només tenia setze anys complerts¹⁴.

La data de naixement del 1408 es pot posar en relació amb un altre testimoni que ens informa de l'existència d'un preceptor del jove Francesc Gilabert de Centelles. És la nota de Guglielmo Pasini da Orta, copista del còdex amb els *Soliloquia animae ad Deum* i del *Speculum peccatoris*, dos opuscles pseudo-augustinians, i altres textos devocionals, conservat a la Biblioteca Comunale dell'Archiginnasio de Bolonya, ens informaria d'un preceptor de batxillerat elemental. Diu així:

«Ego Guillelmus de Pasinis de Orta de Novaria, dum essem cum nobili viro domino Bernardo de Santillys de Valencia instruens dominum Franciscum Gilabert eius filium in artibus Olive, quod est ipsius castrum anno Domini millesimo quadragentesimo decimo septimo, in quo facti fuerunt de mense martii et aprilis eiusdem anni quinque milia panes de çuquaro quia in illo castro nascuntur erundinis de sugno quarum fit çucharus. Scripsi hoc opus et habui exemplar a domina Leonor de Charald de Aragonia uxore predicti domini Bernardi dum erat in dicto castro regente pro viro suo, qui erat Cicillie in servitio regis Ferdinangum, regis Aragonum. Deo gratias. Amen.»¹⁵

L'any 1417 Guglielmo Pasini da Orta era preceptor en arts de Francesc Gilabert de Centelles. Abel Soler ha confiat en la data de naixement de Camarena, i, aquesta vegada, la lectura és encertada.¹⁶ No verificar detalladament les fonts i confiar en dades preses d'ací d'allà té molts riscos, i el cas de la biografia d'Ínigo D'Ávalos d'Abel Soler construïda sobre una bibliografia inadequada de Colapietra n'és una mostra palesa. L'exemple més notori és la lletra de la reina Maria al comte d'Oliva tractant el matrimoni amb Toda de Centelles. Soler parteix de María Narbona, la qual

14. ACA, Cancelleria, Gratiarum, reg. 2592, ff. 103v-104r: concessió i supleció d'edat del noble Francesc Gilabert de Centelles (Barcelona, 3 de novembre de 1424). Vegeu l'apèndix.

15. Giovanni Maria Bertini, «I "Soliloquia" e lo "Speculum peccatoris" dello pseudo Agostino in catalano», en *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, Barcelona, 1936, vol II, pp. 234-236.

16. «Pel 1417, quan comptava Francesc amb 9 anys d'edat, s'ocupava de la seua formació, al regne de València, un humanista italià contractat pel pare: Guglielmo Pasini da Orta, nat a Orta, prop de Novara (la Llombardia). El detall es coneix per l'anotació que féu el mentor en un devocionari català conservat a Bolonya (L'Archiginnasio, ms. A 275, f. 103r) [...]. Sent ja un adolescent d'entre 12 i 15 anys, Francesc s'embarcà en un periple bèl·lic mediterrani (1420-1423) acompanyant el pare. De manera que assistí a la conquesta d'Iscla i al saqueig de Marsella (1423).» (Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. I, pp. 588-589).

mai consultà el registre de la reina Maria on és copiada aquesta lletra.¹⁷ María Narbona es limita a copiar l'extracte que dona Giménez Soler en «Retrato histórico de la reina doña María»,¹⁸ i en la nota diu que la lletra no té data, però dona el número de registre de la cancelleria de la reina Maria que Giménez Soler forneix cloent la nota on copia els extractes.¹⁹ Així ho reproduïx Soler.²⁰ Ni Narbona ni Soler pensaren que els documents copiats en registres de la cancelleria són gairebé sempre datats. Quan hom verifica la notícia de Giménez Soler, hom es troba amb dues lletres datades a Barcelona el dia 15 d'abril de 1452, l'una a Francesc Gilabert de Centelles comte d'Oliva i l'altra a Violant de Centelles comtessa de Quirra, i deu lletres datades a Barcelona els dies 7 i 8 de juliol de 1452 a Toda de Centelles, a Violant de Centelles comtessa de Quirra, a Francesc Gilabert de Centelles comte d'Oliva, a Joan de Montpalau donzell, a Antoni de Centelles marquès de Cotrone, a Jaume Carròs comte de Quirra, al notari Joan Sart, a mossèn Guillem Ramon de Centelles i a mossèn Pere Sanxis de Centelles-Calataiud (vegeu l'apèndix), i hauria sabut que Joana de Cardona, muller de Francesc Gilabert de Centelles havia mort al primer trimestre de 1452. Copio la lletra sencera i escric amb cursiva els fragments publicats en l'extracte de Giménez Soler, que omet el condol i la data.

La Reyna

Comte. Segurament nos desplaui molt la mort de la comtessa vostra muller, perquè la stimàvem bona e notable dona e bé cristiana. E perquè vos havem per servidor e per vostres grans profertas a nós fetes, desijam que si n'haveu perduda una bona ne cobràsseu altra semblant o millor, *havem pensat que a vos vendria bé e en gran endrés de vostra casa haguésseu per muller nostra criada e ben amada vostra cosina na Toda Centelles. Tots sou de una casa e en aquesta part no us hi cal aturar. En l'altra del dot, pus Nostre Senyor ha prosperada e favorida vostra casa e necessitat no us estreny, no-ns par degau curar de gran dot sinó de persona, que siau servit e endressat.* E certament vos proferim aquesta és tal e de tal conversació, que no creem de millor la trobàsseu en la senyoria del senyor rey, e la qual bastarà e a servir vós e endreçar vostra casa. *E si la voleu creure, serà gran smena de vostra vida, la qual no u hajau a injúria, mas preneu-ho a la bona afecció que us portam, és stada assats en joventut, no sens gran dan de vostra casa e poder, alguna nota vostra de què moltes voltes havem haüt enuig e desplaer. E*

17. María Narbona Cárceles, «“Noblas donas”: las mujeres nobles en la casa de María de Castilla, reina de Aragón (1416-1458)», *Studium. Revista de humanidades*, 15 (2009), pp. 108-109.

18. Andrés Giménez Soler, «Retrato histórico de la reina doña María», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 2 (1901-1902), p. 75.

19. Es tracta de la nota 57 del treball de M. Narbona («ACA, reg. 3275, f. 70. Un buen fragmento de la carta fue transcrito por Giménez Soler (1901-2: 75) y retomado por Soldevila (1928: 280). El documento no tiene fecha, pero tiene que ser posterior a 1448 en que Alfonso el Magnánimo concedió a Francisco Gilabert de Centellas el título de conde de Oliva, tras las campañas en Italia: *havem pensat que a vos vendria be e en gran endrés de vostra casa haguésseu per muller nostra criada e benamada vostra cosina Na Toda Centelles; tots sou de una casa e en aquesta part nous hi cal aturar. En l'altra del dot pus Nostre Senyor ha prosperada e favorida vostra casa e necessitat nous streny nons par deyau curar de gran dot sinó de persona que siau servit e endressat... e si la voleu creure serà gran smena de vostra vida la qual, nou hajau a injuria, mas preneu ho a la bona afecció que us portam, es stada assats en joventut no sens gran dan de vostra casa e poder alguna nota vostra de que moltes voltes havem haut enuig e desplaer; e si prop nos fosseu, vos ne aguerem représ volenter.* La carta tiene una nota al pie, que dice *Lo comte d'Oliva es content de la peça e es tal que sen deu contentar [...] per vol més dinés que aquesta no ha.*»). Joan Ruiz Calonja dona el registre i el foli de tots dos extractes en Antonio Beccadelli el Panormita, *Dels fets e dits del gran rey Alfonso*, versió catalana del segle XV de Jordi de Centelles a cura d'Eulàlia Duran, establiment del text llatí a cura de Mariàngela Vilallonga, apèndix de Joan Ruiz Calonja, Barcelona, Editorial Barcino, 1990 (Els Nostres Clàssics, A 129), p. 17 nota.

20. Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. I, p. 593-594.

si prop nós fósseu, vos ne haguérem reprès volenter, per què us pregam en açò attenau bé e se-gons vostra edat, e crets-nos que, si Déus vol endressar del tot aquest matrimoni, vos metrà en voluntat. La experiència ha mostrat lo endreçament que ha dat en les cases on són entrades ses germanes e quanta contenta han lurs marits d'elles. E sens detracció d'elles, aquesta no és de menys saber e sentir ne endressa. Altra vegada vos ne pregam hi attenau per vostra voluntat de nós confiau. Per la gran amor e voluntat que li havem per sos bons serveys e bona conversació no la amam menys que les altres, e si nostra necessitat no u vedàs, ho mostrarem per obra, ab tot que no penseu que no y fassam lo possible e ara e en sdevenidor. E si us podem favorir vostra casa, no-ns hi tardarem hajam de açò tal resposta com speram de vós. E crets-nos a nostre càrrech, Dada en Barcelona, a xv dies del mes d'abril de l'any mil cccc lii. La Reyna.

La interpretació d'Abel Soler de la lletra de Barzizza és un error de mètode i un exemple de precipitació; per desgràcia, no inhabitual, com veurem. Sobre aquest error ha construït una hipòtesi per a l'origen i la interpretació del *Curial*.

Quant a la segona qüestió, l'epístola *De amore* no és ni pot ésser una invitació al matrimoni a Francesc Gilabert de Centelles, sinó una *quaestio de amore*: «*Quid de amore sentiam quaeris nec de omni quidem, sed eo, qui generosos animos plerunque agitat*». Centelles havia demanat a Barzizza què pensava de la *fin' amors*, l'amor cortès, extraconjugal per definició, com era l'amor de Bernat al tercer i quart llibres de *Lo somni* de Bernat Metge. La lletra de Barzizza és una *reprobatio amoris* i la novetat és no recórrer a la tradició misògina del *Corbaccio*, com fa Tirèsias a *Lo somni* de Bernat Metge, i desplaçar el raonament cap a la lloança de l'amor conjugal. Això ho fa a través de la típica qüestió cortesana de si és millor enamorar-se d'una dona casada, d'una donzella, d'una vídua o d'una monja. Barzizza, després de tancar a Francesc totes les possibles vies, l'encoratja exposant-li que la millor manera d'amar una dona, si no l'única moralment vàlida, és estimar la pròpia muller. Llavors, recorda que Centelles es troba en la impossibilitat de gaudir de l'amor conjugal perquè és lluny de la llar i de la seva terra. Reconeix haver-se desviat de la pregunta que li ha fet l'amic i no haver-li respost. Es referma en el seu parer i torna al propòsit inicial: «*Equidem in ea sententia maneo, quam antea tuli. Prohibeo quidem, ne te sola pulchritudine incendi patiaris. Quod si virtus aut virtutis imago ulla, sive ipsam coniugata, sive in virgine, sive in vidua suspexeris, ignem medullis infuderit...*». En aquest moment encamina Francesc (de Centelles) a Francesco (Petrarca), el qual no estava enamorat de la bellesa corporal d'una dona sinó de la imatge de la virtut que veia en ella, com Francesco explica davant sant Agustí defensant l'amor per Laura al *Secretum*. Francesc, com Francesco, ha de convertir el seu amor per una dona en una via de millorament moral fins a convertir-se en el perfecte cortesà i cavaller. Finalment, l'adverteix sobre els turments i els afanys que patirà servint Amor («*dum amori obsequeris*») amb un passatge del tercer *Triumphus Cupidinis* de Petrarca, i l'avis que amor no és un senyor suau i benigne sinó un cruel tirà i que és savi aquell que aconsegueix sostreure's a la seva prepotència o conscientment l'evita («*Considera, obsecro, singula, quibus non stoicus Seneca, sed amativus Petrarca nos ab eo, de quo quaesisti amore maximum in modum revocare videtur [...]. In hac te sententia esse volo, quam simul cum his, qui iuvenilis amoris violentiam vel aliquado experti se ab eius tyrannide subtraxerunt, vel ab initio praeoscentes vitarunt...*»). En conclusió, l'epístola de Barzizza és fonamentalment una *reprobatio amoris*, com han subratllat els seus darrers estudiosos italians.

Soler, en canvi, escriu passatges com ara aquest:

«Guiniforte Barzizza (Milà, 1439) adverteix el cavaller Francesc-Gilabert de Centelles dels perills de la navegació amorosa. Li aconsella que es deixi guiar per Petrarca i, servisca l'autèntic Amor. Sols així aconseguirà “reconéixer-se”, en el sentit peripatètic i petrarquesc de l'expressió.»; «Barzizza anima l'heroi de l'exèrcit del rei d'Aragó [i. e. Francesc Gilabert de Centelles] a deixar de gloriejar-se de conquestes amoroses “innobles” i a elegir una digna muller (donzella o viuda, però de “*matronalem animum in tenera fronte insignitum*”) que l'ajude a amar de manera noble i honesta, com correspon a un home d'ànim generós i de grans virtuts militars»; etc.

De la vida amorosa accidentada de Francesc Gilabert de Centelles, ens en parlen els seus dos fills bastards: Jordi de Centelles i Ramon Guillem de Centelles.²¹ També ens la descobreix la lletra consolatòria de la reina Maria tractant un nou matrimoni, potser recordant, com Ciceró fa a les *Tusculanes*, la vella sentència popular segons la qual «*novo quidem amore veterem amorem tamquam clavo clavum eiciendum putant*». La reina el renya i li proposa esmenar-se amb un nou matrimoni de la seva vida passada «assats en joventut». Francesc Gilabert de Centelles estava a punt de complir quaranta-quatre anys, si no els havia ja complerts, i encara no havia pogut assegurar la successió per via directa masculina amb un fill legítim i natural.

El comte d'Oliva volia sentir a parlar de l'«*amor iuvenilis*», això és l'«*amor in mulieres*», d'aquell amor que li retreu la reina Maria. Barzizza intenta apartar-lo'n. La barca de la vida de Centelles navegava entre els fortunals de l'«*amor iuvenilis*» («és stada assats en joventut»), això és, en l'amor delitable, excusable en un home jove, però gens en algú de la seva edat, com li recorda la reina («us pregam en açò attenau bé e segons vostra edat»). Abel Soler s'esforça a fer veure la metàfora nàutica en l'epístola de Barzizza per tal de sobreposar-la al primer pròleg del *Curial* i així donar suport a la seva hipòtesi sobre l'efecte de la lectura de la lletra «*De amore*» per l'anònim autor en l'origen del *Curial*, confonent l'origen imaginatiu d'un text amb el començament del relat:

«Guiniforte Barzizza, amic del rei d'Aragó (1432-1448) i resident algun temps a la seua cort, dedicà una *Epistula de amore* (Milà, 1439) a Francesc-Gilabert de Centelles, cavaller de vida llicenciosa, on li aconsellava evitar els “llaços” de l'amor mundà, i cercar una dama honesta i virtuosa que el guiara –en la procel·losa navegació amorosa– cap a la virtut i el matrimoni. Sols així gaudiria d'un amor pur i celest (*coelicus ignis*). Aquest enfocament humanístic, de filiació petrarquesca, influí en la intenció literària de l'autor del *Curial* (Enyego d'Àvalos?) i en allò que manifesta només començar l'obra: en el proemi al llibre.»;²²

«Així, seguint les orientacions en matèria de *re uxoria* de Guiniforte Barzizza (l'epístola de l'amor honest, adreçada a Francesc de Centelles; Milà, 1439), l'anònim escriptor de *Curial e Güelfa* planteja el matrimoni amb la noble matrona com a culminació feliç –humanísticament aconsellable– de la procel·losa navegació per la mar dels amors juvenils. El mateix Barzizza utilitza fragments de poemes del *Canzoniere* de Petrarca per a fonamentar

21. Vegeu Beccadelli el Panormita, *Dels fets e dits*, pp. 15-21.

22. Soler, «Els consells d'amor de Guiniforte Barzizza», p. 77.

ideològicament el concepte sublim d'amor que pretén comunicar al destinatari teòric: un cavaller valencià heroic, però inconstant en matèria d'amors.»²³

«Guiniforte Barzizza és innovador, perquè condemna l'amor viciós sense haver de recórrer a la noció de pecat, ni al tradicional repertori de recursos misògins dels moralistes medievals. Alhora que elogia el matrimoni, “suggerisce un percorso di rilettura della poesia d'amore e di riscrittura del canone cortese come luogo di educazione e di pratica morale”, com una difícil navegació amorosa (hom recorre a Petrarca, com en el *Curial*) que troba per fi la merescuda recompensa»²⁴ etc.

Sobre el trasllat de l'aventura d'amor a la metàfora de la navegació, vaig escriure fa anys i vaig tornar-hi en l'edició del *Curial e Güelfa* amb Lola Badia,²⁵ però Barzizza en l'epístola no la utilitza. De cap manera «elogia el matrimoni [...] com una difícil navegació amorosa». La imatge de la barca-vida és entre les més usades de Petrarca, sia en vulgar, sia en llatí, i apareix en el poema 132 dels *Rerum Vulgarium Fragmenta* que Barzizza cita com expressió dels sentiments contraris de la passió d'amor. Però Barzizza prefereix la imatge del camí errat i amb ella conclou la lletra («Sed quia hoc iter ingressus fueris, quoniam caecum est, errorem ipse tuum non facile intueri vales», citant Petrarca («Poco ama sé chi en tal camin s'arischia»²⁶). Totes dues pertanyen al camp de l'«*homo viator*», però navegar i caminar no són exactament el mateix.

El que acabem de veure amb Francesc Gilabert de Centelles és un cas entre tants de mancances d'exactitud i cura que caldria assenyalar al llarg del llibre *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context del «Curial e Güelfa»* i de bona part dels articles de Soler d'aquests darrers temps. Demanaria un esforç titànic i una pèrdua de temps insofrible per a l'investigador i el lector assenyalar-los tots. Per això em limitaré a fer quatre precisions sobre els personatges històrics que examina Soler i que he tractat jo mateix o que conec bé: Lluís de Vila-rasa, Francesc Ferrer, Joan Serra, Joanot Martorell i Gaspar Pelegrí. Sobre Gaspar Pelegrí escriu:

«La seua aparent vinculació amb Jaume Pelegrí i la seua presència entre els testimonis de la canonització de Vicent Ferrer fan ben probable que fóra valencià. Resultaria absurd tractar d'identificar-lo –com hem llegit en algun lloc– amb un Gaspar Pelegrí, burgès de Montblanc (Catalunya) [...], documentat en un pergami del 1429: TORNÉ CUBELLS, Josep, Catàleg de pergamins de l'actual Arxiu del Monestir de Poblet, dins *Arxiu de textos catalans antics*, 26, Barcelona, 2007, ps. 7-282 (doc. 173, ps. 98-99).»²⁷

23. Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. II, p. 642.

24. Soler, «Els consells d'amor de Guiniforte Barzizza», pp. 86-87.

25. Jaume Turró, «Ausiàs March no va viure en temps d'Ovidi», en *Estudis de Filologia Catalana. Dotze anys de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes Secció Francesc Eiximenis*, a cura de Pep Valsalobre i August Rafanell, Barcelona, Publicacions Abadia de Montserrat, 1999, pp. 186-188; Anònim, *Curial e Güelfa*, edició crítica i comentada de Lola Badia i Jaume Turró, Barcelona, Quaderns Crema, 2011, pp. 72-76.

26. Petrarca, *Triumphus Cupidinis*, IV, 156.

27. «el cronista valencià de la cort de Nàpols, Gaspar Pelegrí»; «el cronista valencianapolità Gaspar Pelegrí»; «Segurament, compartia fonts amb el valencià resident a Nàpols, com ell, Gaspar Pelegrí»; «el valencià Gaspar Pelegrí, autor de la *Historia Alphonsi primi regis* (1419-1443)»; «Els fets són contats al detall en la crònica llatina, acabada a Nàpols pel 1443, del valencià Gaspar Pelegrí» etc. (Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. I, pp. 283, 302-303, 1003; vol. II, pp. 1286, 1492; vol. III, p. 98).

El discurs científic demanaria que Abel Soler consignés on ha llegit aquesta identificació. De totes maneres, la pista del catàleg de Torné Cubells és bona, perquè resulta que Gaspar Pelegrí era natural de Montblanc, com ho eren Jaume Conesa, secretari de Pere III el Cerimoniós, i Pere de Benviure, secretari de Joan I. A Montblanc hi hagué una bona escola que forní diversos funcionaris a l'administració reial.²⁸ Les pàgines sobre Lluís de Vila-rasa són un error.²⁹ Soler ha establert la genealogia familiar i la identificació del poeta Lluís de Vila-rasa a partir de les notes del *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia* de José Hinojosa Montalvo (2002), el qual no aporta cap document ni bibliografia que avalués les seves informacions. Qui hi estigui interessat pot contrastar-les amb les meves pàgines amb les notes i dades d'arxiu al llibre *Sis poetas del regnat d'Alfons el Magnànim*. Quant a les referències a Francesc Ferrer, Joan Serra i Joanot Martorell, estem sobretot davant d'un problema d'ús dels instruments històrics i filològics. Sobre Francesc Ferrer escriu com a conclusió, després d'acceptar la meua identificació amb el llinatge Ferrer natural de Xàtiva:

«el que sembla clar és que aquest Francesc Ferrer es relacionà sobretot amb personatges de la Península Ibèrica, i no consta cap indici de la seua presència a la cort napolitana. Si hi estigué, aniria de pas en algun viatge a la Mediterrània oriental, que justificaria el seu interès per Rodes. Aquest argument –vet tu per on– juga en favor del mercader que proposa Auferil. Tanmateix, la resta d'ingredients lingüístics i contextuals fan pensar en el miles xativí.»³⁰

És sorprenent el plantejament de Soler («no consta cap indici de la seua presència a la cort napolitana. Si hi estigué, aniria de pas en algun viatge a la Mediterrània oriental, que justificaria el seu interès per Rodes»), perquè consta documentalment –i així ho dic al meu llibre– que Francesc Ferrer, fill de Francesc Ferrer, natural de Xàtiva, participà en les guerres d'Itàlia i aquesta dada és un argument crucial per identificar-lo amb el poeta i autor de la lletra a Joan Roís de Corella quan fou nomenat governador de València.³¹ Sobre Joan Serra,³² Soler presumeix que Serra estudià de jove en universitats italianes; en canvi, la documentació disponible fins ara el situa a la Universitat de Lleida, de la qual arribà a ésser rector.³³ En molts moments, hom té la impressió

28. Fulvio Delle Donne, «Gaspar Pelegrí e le origini catalane della storiografia umanistica alfonsina», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 30 (2011-2013), pp. 563-608; Gaspar Pelegrí, *Historiarum Alphonsi primi regis libri X*, Roma, Istituto storico italiano per il medio evo, 2012.

29. Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. I, pp. 561-563 («Un cas d'identificació dubtosa és el del cavaller i poeta Lluís de Vila-rasa. Cal especificar que hi havia tres Lluïsos de Vila-rasa: oncle, nebot i fill del nebot, i cortesans tots tres. El primer en el temps fou el cavaller valencià Lluís I de Vila-rasa (+1429), fill de Joan i marit de Castellana de Centelles; uixer d'armes durant els regnats de Martí I, Ferran I i Alfons V (1408-1429). Aquest veterà difícilment pot ser el que reprén poemes d'Ausiàs Marc, com proposa Riquer, perquè seria ja massa vell quan escriu Marc. [...] Així que el trobador ha de ser un segon Lluís de Vila-rasa: el fill primogènit del primer Lluís, al qual convindrem a denominar Lluís II de Vila-rasa i Centelles.», p. 561). Ni Lluís de Vila-rasa, uixer d'armes, fou mai casat amb una Castellana de Centelles, ni encara el seu primogènit es digué Lluís.

30. Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. I, pp. 595-596.

31. Lluís de Requesens, Bernat Miquel, Martí Garcia, Rodrigo Dies, Lluís de Vila-rasa, Francesc Sunyer, *Sis poetas del regnat d'Alfons el Magnànim*, edició crítica de Jaume Torró, Barcelona, Barcino, 2009, pp. 123-124 (Els Nostres Clàssics, B 29).

32. Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. I, pp. 408-409.

33. Jaume Torró Torrent, «Il Giovanni Serra dell'Epistola apogetica», *Valla e Napoli. Il dibattito filologico in età umanistica. Atti del convegno internazionale (Ravello, Villa Rufolo, 22-23 settembre 2005)*, ed. Marco Santoro, Pisa-Roma, Istituti Editoriali e Poligrafici Internazionali, 2007, 61-71; íd., «Joan Serra e Valla», *La diffusione europea del pensiero del Valla*, ed. Mariangela Regoliosi i Clementina Marsico, Florència, Edizioni Polistampa, 2013, vol. II, pp. 437-447.

de trobar-se davant d'un gran desordre de dades i de conceptes, el qual és la causa principal de tanta confusió i tantes interpretacions desenraonades; *verbigratia*, Ramoneta de Vilanova era l'àvia paterna de Rodrigo Dies, fill de Manuel Dies i de Castellana de Montagut. De cap manera, fou la seva segona muller.³⁴ Un cas com aquest el podem atribuir a una distracció, al fet d'anar de pressa, com m'ha passat a mi mateix i a gairebé tothom alguna vegada. Però és més cridaner que succeeixi sempre en algun personatge tractat en publicacions meves.

Quant a Joanot Martorell, ni Rubio Vela ni cap altre historiador del monogràfic d'*eHumanista/IVITRA* (núm. 4, 2013) posterior al meu treball «Els darrers anys de Joanot Martorell o en defensa del *Tirant*, la novel·la cavalleresca i la cort» ha contradit els meus arguments exposats en «Només hi ha un Joan Martorell documentat amb el nom de Joanot. (Resposta i correcció a Agustín Rubio Vela amb unes notes sobre Manuel de Rajadell)» en la present revista.³⁵ La dotzena de documents de l'apèndix d'aquest article són testimoni de la validesa dels meus arguments; *verbigratia*, el tractament «mossèn» a Joanot Martorell del Príncep de Viana. No es pot dir que aquest tractament no assenyala un cavaller, ni en les adreces ni en el cos de la lletra, si no s'especifica aquesta condició, perquè de vegades també s'aplicava a prelats. Seria negar l'evidència no reconèixer que la inscripció «*miles gloriosus*» en el cenotafi d'Antoni Tallander, ciutadà de Barcelona, utilitza el títol d'una comèdia de Plaute per traduir en llatí el nom artístic «mossèn Borra» del mestre de bufons. Per tant, els arguments presentats a les meves publicacions no han estat rebutjats. M'inclino a pensar que entre alguns historiadors i filòlegs pesa més el temor a un canvi de paradigma en la història de la literatura catalana en temps dels Trastàmara que no el manteniment de la puresa del mètode en la recerca. La meua voluntat hauria estat no haver de fer esment d'aquestes qüestions quan l'assumpte central del present article és el *Curial*, però Abel Soler, parlant del *Curial*, no para de fer-ho i no m'ha deixat elecció. La qualitat dels meus arguments, o dels seus, sobre Joanot Martorell o, per exemple, Lluís de Vila-rasa no és traslladable a la discussió sobre el *Curial*, ni depèn de l'argument d'autoritat de cap historiador o filòleg, sigui quina sigui l'autoritat de l'acadèmic, sinó de l'*ars bene loquendi in verbis et in rebus*, això és parlar i escriure bé i raonar de forma recta. En totes les matèries específiques la científicitat té en cada disciplina la pròpia forma. L'essencial és que apliqui un mètode verificable, que exclougui l'arbitri i garanteixi la racionalitat.

34. *Sis poètes del regnat d'Alfons el Magnànim*, pp. 177-187; Soler, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim*, vol. I, p. 513.

35. A. Rubio Vela, *Joanot Martorell y el condado de Denia. Una clave en el «Tirant»*, València, Agustín Rubio Vela, 2010; J. Torró Torrent, «Els darrers anys de Joanot Martorell o en defensa del *Tirant*, la novel·la cavalleresca i la cort», en *La novel·la de Joanot Martorell i l'Europa del segle XV*, a cura de Ricard Bellveser, València, Institució Alfons el Magnànim, 2011, pp. 573-594; Mateu Rodrigo Lizondo, ressenya a A. Rubio Vela, *Joanot Martorell y el condado de Denia*, «Estudis Romànics», 34 (2012), pp. 632-637; A. Soler, «Sobre el lloc on Joanot Martorell escrigué el *Tirant lo Blanc* (1460-64): Barcelona, Dénia o València», *eHumanista*, 22 (2012), pp. 598-622; J. Torró Torrent, «Només hi ha un Joan Martorell documentat amb el nom de Joanot. (Resposta i correcció a Agustín Rubio Vela amb unes notes sobre Manuel de Rajadell)» *Tirant (Butlletí informatiu i bibliogràfic de literatura de cavalleries)*, 15 (2012), pp. 19-32; F. Garcia-Oliver, «Joanot i Ausias», *eHumanista/IVITRA*, 4 (2013), pp. 201-219; A. Furió, «Car la retòrica més se pertany a notaris que a cavallers». Escripura, orgull de classe i autoria del *Tirant*», *eHumanista/IVITRA*, 4 (2013), pp. 150-164; A. Rubio Vela, «Sobre Joan Martorell, señor de Beniarbeig, y otros casos de homonimia en el siglo XV valenciano. Notas de archivo y observaciones metodológicas», *Scripta*, 5 (2015), pp. 52-92.

En resum, primerament, no té sentit construir una hipòtesi sobre una dedicatòria que no conservem i que no sabem si mai existí. Segonament, Abel Soler ha de tornar a llegir la lletra de Barzizza i els treballs de Sebastiano Valerio i de Claudia Corfiati sobre la aquesta lletra.³⁶ Encara que ho repeteixi mil vegades, no és veritat que la lletra «*De amore*» de Guiniforte Barzizza estigui en l'origen del *Curial e Güelfa*, ni en l'origen ni al final.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Cancelleria, reina Maria de Castella, reginale, reg. 3275 (1452-1453):

ff. 36v-37r

Per Toda Centelles.

La Reyna

Comte. Segurament nos desplaer molt la mort de la comtessa vostra muller, perquè la stimàvem bona e notable dona e bé cristiana. E perquè vos havem per servidor e per vostres grans profertas a nós fetes, desijam que si n'haveu perduda una bona ne cobràsseu altra semblant o millor, havem pensat que a vós vendria bé e en gran endrés de vostra casa haguésseu per muller nostra criada e ben amada vostra cosina na Toda Centelles. Tots sou de una casa e en aquesta part no us hi cal aturar. En l'altra del dot, pus Nostre Senyor ha prosperada e favorida vostra casa e necessitat no us estreny, no-ns par degau curar de gran dot sinó de persona, que siau servit e endressat. E certament vos proferim aquesta és tal e de tal conversació, que no creem de millor la trobàsseu en la senyoria del senyor rey, e la qual bastarà e a servir vós e endreçar vostra casa. E si la voleu creure, serà gran smena de vostra vida, la qual no u hajau a injúria, mas preneu-ho a la bona afecció que us portam, és stada assats en joventut, no sens gran dan de vostra casa e poder, alguna nota vostra de què moltes voltes havem haüt enuig e desplaer. E si prop nós fósseu, vos ne haguérem reprès volenter, per què us pregam en açò attenau bé e segons vostra edat, e crets-nos que, si Déus vol endressar del tot aquest matrimoni, vos metrà en voluntat. La experiència ha mostrat lo endreçament que ha dat en les cases on són entrades ses germanes e quanta contenta han lurs marits d'elles. E sens detracció d'elles, aquesta no és de menys saber e sentir ne endressa. Altra vegada vos ne pregam hi attenau per vostra voluntat de nós confiau. Per la gran amor e voluntat que li havem per sos bons serveys e bona conversació no la amam menys que les altres, e si nostra necessitat no u vedàs, ho mostrarem per obra, ab tot que no penseu que no y fassam lo possible e ara e en sdevenidor. E si us podem favorir vostra casa, no-ns hi tardarem hajam de açò tal resposta com speram de vós. E crets-nos a nostre càrrech, Dada en Barcelona, a xv dies del mes d'abril de l'any mil cccc lii. La Reyna.

Al noble e amat nostre lo comte de Oliva.

Domina regina mandavit michi Bartholomeu Sellent.

36. Sebastiano Valerio, «L'epistola 'de amore' di Guiniforte Barzizza», en *Acta conventus neo-latini abulensis. Proceedings of the Tenth international Congress of Neo-Latin Studies, Avila, 4-9 August 1997*, general editor Rhoda Schnur, edited by Genaro Costas Rodriguez et alii, Tempe (Arizona), Medieval and Renaissance Texts and Studies, 2000, pp. 623-630; Claudia Corfiati, *Una disputa umanistica "De amore"*. *Guiniforte Barzizza e Giovanni Pontano da Bergamo*, Messina, Centro Interdipartimentale di Studi Umanistici, 2008.

f. 37v

La Reyna

Comtessa, vostra letra havem rebuda, e encara del comte vostre marit havem reebuda, sobre lo matrimoni del comte d'Oliva per vostra sor Toda Centelles. Veritat és que a nós no ha paregut axí bo com a vosaltres ni a vostres frares per los grans vicis que dit comte ha usats no sens gran dan de sa casa e infàmia sua; però, pus a vosaltres tots ve bé e confiant de sa edat que requer per si smena, e que vostra sor és tal que bastarà a retraure'l de aquestes coses, a nós plau se fassa, e per ço li'n scrivim, segons la còpia de la letra que us enviam. E bé·ns desplaui com nostres necessitats nos strenyen tant, que no podem vers vostra sor ço que volríem, car deutes havem que munten a bé cinquanta mília florins e tenim en penyorat totes nostres joyes e vexela, axí d'or com d'argent, e de la major part nos corre censal. D'altra part, que la nostra cambra no·ns ret ço que solia ab gran tros. E açò nos veda que no podem fer vers la dita vostra sor lo que volríem, segons dit és; car la voluntat hi és tant per sos bons serveys, quant per sa bona condició qui le'ns fa amar. E per ço no·ns podem stendra a donar-li sinó fins en dos mília florins e ab comport de temps, avisant-vos que no·ns pensàvem que vostres frares almenys no li donassen dos mília florins, e mossèn Pere Sànzez, qui és ací, clar nos ha dit que ells no li porien donar un diner, però nós no podem creure que, si gran voluntat hi haguessin, no u poguessin fer. D'altra part que veem molt difícil, segons diu lo dit vostre frare, que ella puga haver ni los deu mília sous ni los cinch mília que hauria haver de la heretat de vostre pare, així que tot a no res. Déus sap que de tot havem anuig e desplaer e no y podem pus fer. Volem vos ne haver scrit, perquè vejau què fareu e com contractareu. Dada en Barcelona a xv de abril del any mil cccc lii. La Reyna.

A la noble e ben amada criada nostra la comtessa de Quirra.

Domina regina mandavit michi Bartholomeu Sellent.

f. 69

Per Toda Centelles.

Comte. Vostra letra havem reebuda e una de la noble e ben amada criada nostra la comtessa de Quirra sobre lo matrimoni mogut per nós ab la noble e bé amada criada nostra na Toda Centelles, e, jatsia en la nostra vós no fassau menció que voleu molts diners, en la de la dita comtessa ella nos notifica vostra intenció, la qual par haveu dita a ella, ço és, que volríeu deu mil florins segurament. E vós e vostra casa e vostre títol conexem demaneu just, però millor conexem e, si éreu nostre fill, àls no us consellaríem, que aquesta és tal, que si vós sabíeu ses condicions axí com nós, no direm ab lo que ha, mas en camisa la deuríeu demanar, ateses moltes coses que ja us havem en part scrites e que seran vostre plaer e profit de vostra casa, e plaer e grat de vostres vassalls; e lo que no volem oblidar, que la vostra heretat, Déus mercè, no fretura de reparar per dot, e si per honor volreu deu o dotze mília florins, som contenta s'i meta com volreu. E penseu, attès lo amor que li havem, si nostres necessitats no fossen tantes com creem vós no ignorau, prest fórem concordades, mas no podem, Déus ho sab, al present, ne diem que en lo sdevenidor, si Déus en nostra vida nos dóna manera, si no en nostra fi, no y fassam lo que sos serveys e bondat merexen. E siau cert que a nós és massa greu partir-la'ns, però a la fi se ha a fer. E fem-vos memòria que vós en sa col·locació e encara de la dita comtessa nos offerís ajuda de mil florins. Ara la us empram e requerim sens exir diner de bossa, ans vos ne donam cent vegades més per dar-vos tal pessa que no ha comparació bona muller en açò vos fem fermaça que no·n haureu dan. E per ço com vós haveu pres terme d'ací per tot agost propvinent, qui és molt curt, attès que nós per la gran voluntat que havem en açò per lo benavenir de tots havem scriure e ja havem scrit a sos frares se strenguen e hi socórreguen del que los sia possible, e no·n poríem sens la resposta lur a vós scriure dins lo dit temps, vos pregam lo porrogeu entrò que nós vos hajam scrit

altra vegada sobre açò, car nós farem diligència prest hajau nostra resposta. Dada en Barcelona, a vii dies de juliol del any mil cccc lii. La Reyna.

Al molt magnífich noble e amat conseller del senyor Rey lo comte de Oliva.

Fuit duplicata.

Domina regina mandavit michi Bartholomeo Sellent.

f. 70v Molt alt e molt excel·lent senyor.

En ma casa és per a casar una filla de mossèn Aymerich Centelles, quondam, qui fon majordom de vostra casa, de la qual s'és mogut matrimoni ab lo comte d'Oliva. Són certa que ell és content de la peça, e és tal que se'n deu contentar. No u dich per ésser ma criada. E ell no contractarà ab aquesta ni ab altra sens licència de vostra senyoria, axí com vol la rahó; però vol més diners que aquesta no ha, ab tot que los amichs hi faran tot lo que·ls sia possible, per ço que les altres són bé casades, aquesta no romanga derrere les altres per los serveys que lo dit mossèn Aymerich son pare ha fets a vostra senyoria e, per ésser ma criada, que me'n rest la honor que sia bé casada. Supplicch tan humilment e affectuosa com sé ni puch a vostra senyoria que us plàcia concellar e manar que lo dit comte prenga aquesta e no stiga per diners, car ni tres ni quatre milia florins a ell no li fan a guardar en pendre muller, majorment que la hage tal com sa edat e sa casa requeren e tots sos vassalls ho affecten. De açò, senyor molt excel·lent, vostra excel·lència haurà mèrit en ajustar e dar favor a fer tals matrimonis e yo ho reputaré ab ella e tots sos parents a singular gràcia e mercè. E man-me vostra alteza lo que li sia plasant, la qual la Sancta Trinitat prosper e quart axí com vostre reyal cor desije. Scrita en Barcelona a vii dies de juliol del any mil cccc cinquanta dos.

A la sacra majestat del senyor Rey.

Senyor molt excel·lent. Vostra humil muller qui en gràcia e mercè de vostra senyoria me recoman.

La Reyna.

Sellent secretarius.

70v-71r

La Reyna.

Comtessa, vostra letra havem reebuda sobre lo matrimoni de vostra sor ab lo comte d'Oliva, e, per ço com ell ha pres lo terme tant curt de agost e nós havem scriure a vostres frares que si volen usar de bona germania, així com en juntes e altres vanitats han diners, en açò ells se strenguen e socórreguen, car ateses nostres necessitats nós no podem suplir al que lo dit comte vol, nós li scrivim que ell vulla porrogar lo terme entrò que nós li scrivam segons una còpia que us enviam de la letra que li fem e a vós remetem. Si per ventura ere aquí, la li doneu, si no, ja li'n fem altra que enviam a vostre marit que li don. E ne scrivim al senyor rey supplicant lo don orde que ell fassa fer aquest matrimoni. Encara volem ginyar si un notari, en Johan Sart, qui és son procurador e hi ha voluntat, hi volria anar, car certament a ço hauria obs alguna persona destra e que hi hagués voluntat, e aquest és tal. De nós Déus sab que nós hi havem tant voler com dir-se pot, mas no podem plus e no diem que per avant, si possibilitat hi ha, no y fassam; però al present, Déus ho sab, com stam. Axí bé ne scrivim al marquès, vostre cosín germà, en favor del qual a instància de la dita vostra sor, nós havem scrit al senyor rey de nostra mà. E no podem creure entre tots no s'i acort. Dada en Barcelona a vii dies de juliol del any mil cccc lii. La Reyna.

A la molt magnífica, nobla e ben amada criada nostra la comtessa de Quirra.

Domina regina mandavit michi Bartholomeo Sellent.

71 La Reyna.

En Johan de Monpalau, per ço com nós havem molt e molt a cor que la noble e amada criada nostra na Toda Centelles fes matrimoni ab lo comte de Oliva, e de açò nós li havem ja scrit, e, segons los sentiments que havem, ell hi parará orella encara que no haja lo dot tan gran com ell vol ni la sua casa merexeria, ab tot que vuy hic ha poch dots que sien de diners clars; però és molt necessari que a ell de paraula fossen dites e replicades moltes coses que s'i poden dir e replicar. E havem sabut que en Johan Sart és procurador e gran servidor del dit comte e ha molt bona voluntat en aquests affers, e vós haveu molt en ell; per ço vos pregam e encarregam molt stretament que per amor e servey nostre doneu orde e manera que lo dit Johan Sart anàs al dit comte per finir los dits affers, car certament ell hi daria bon recapte. De açò nós li'n scrivim. Dada en Barcelona a viii dies de juliol del any mil cccc lii. La Reyna.

Al feel nostre en Johan de Monpalau, donzell.

Domina regina mandavit michi Bartholomeo Sellent.

71v

La Reyna d'Aragó e de les dos Sicílies etc.

Marquès, tanta és la voluntat que havem a vostra cosina germana per sa bona condició e bons serveys, que si nós no fóssem en la necessitat que som, en son casament dar-li del nostre se manifestara; però sap Déus e ella matexa que al present no podem, ab tot fem tot nostre sforç en casar e col·locar-la bé. Per ço, sabuda la mort de la comtessa d'Oliva, havem fet moura lo matrimoni ab ell e de la dita vostra cosina germana. E per ço, com la comtessa de Quirra li n'ha parlat e ella s'és streta ab ell e de la dot e ell ha dit vol deu mília florins, e no és possible ella los haja. Nós li'n scrivim que ell no deu star per diners, que, si la conexia en ses condicions com nós, en camisa la demanaria, e encare ne scrivim al senyor Rey, ab licència del qual ell casará ab aquesta o ab altra que li plàcia, per utilitat del dit comte fer-li pendre aquesta, la quall ell ha obs, e, atesa sa edat axí com la salut e atesa sa heretat, no li cal star per tres ni quatre mília florins. Aquesta haurà de vi en vii mília florins. Nós no-ns podem alargar més en lo que volríem al present. Pregam-vos e encarregam ab la major afficció que podem que, ultra lo deute que és entre vosaltres e lo gran amor que ella vos aporta per amor, per amor nostre tant ab lo dit senyor Rey quant ab lo dit comte, vós treballeu lo dit matrimoni se fassa. Lo comte de Quirra, si és aquí, axí matex hi farà lo que li sia posible, car ell la ha en stima de germana e la ama molt. E scriuiu-nos de ço que hi trobareu. Dada en Barcelona a vii dies de juliol de l'any mil cccc cinquanta-dos. La Reyna.

Al molt magnífich noble e amat nostre lo Marquès de Quotró

Domina regina mandavit michi Bartholomeo Sellent.

Sub simili forma fuit scriptum mutatis mutandis al comte de Quirra.

72r

La Reyna.

En Johan Sart, per ço com nós havem molt e molt a cor que la nobla e amada criada nostra na Toda Centelles fes matrimoni ab lo comte de Oliva, e de açò nós li havem ja scrit e, segons los sentiments que havem, ell hi parará orella encara que no haja lo dot tan gran com ell vol ni la sua cassa merexeria, ab tot que vuy hic ha poch dots que sien de diners clars; però és molt necessari que a ell de peraula fossen dites e replicades moltes coses que s'i poden dir e replicar. E havem sebut que vós en açò sou lo millor que-s poria elegir, per la creença que lo dit comte vos darà e lo bé que vós li voleu, car no pot millor matrimoni elegir ni haver que aquest, atesa sa edat e altres coses de què nós vos informarem.

Pregam e encarregam a vós que vós vullau anar al dit comte, e passareu assent e vos farem bestraure per a la despesa. Açò vos haurem a gran servey. Dada en Barcelona a viii dies de juliol del any mil cccc lii. La Reyna.

Al feel nostre en Johan Sart.

Domina regina mandavit michi Bartholomeo Sellent.

La Reyna.

Nobles e amats. Axí com sabeu, nós stant ací, vós mossèn Pero Sànxiz, scrivim al comte de Oliva per lo matrimoni de vostra sor e ell nos ha respost que ho vol fer ab licència del senyor Rey, e ha concordat ab vostra sor la comtessa ab la qual ha descuberta sa intenció, ço és del dot, que vol deu mil florins. Com sabeu, atseses nostres necessitats, no és possible haver-los si no que algunes ajudes hi fassau, e, attès lo deute e conjunció, no y ha algú més hi dega fer, e creem que fàcilment hi podeu acórrer en açò de dos milia florins, ço és, que quascú mil florins, e lo comte de Quirra, qui no és en aquell grau, li acorre de altres mil, e fem compte ella ne haja almenys dos milia e cinch-cents, e nos farem ab totes nostres necessitats lo que porem en manera que lo matrimoni, que és aventatjós, se faça. E com a vosaltres hi vage gran interès per la vostra honor, com aquesta no us sia germana, mas filla, vos encarregam que en açò donets orde e manera en hajam vostra resposta presta, e no us scuseu que no u pugau fer, encare que per un tal cas us en carregassen que ja u faríeu per molt menor. Axí mateix, attès que en aquests affers ha obs que alguna persona hi entervinga qui sàpia dir, persuadir e replicar, e hajam sabut que en Johan Sart, notari, de aquí és son procurador e ha gran crèdit en ell e ha voluntat en aquests affers, nós li scrivim e l'empram per amor e servey nostre hi vage parlar-li'n, e induhiu-lo-y. E pot-hi molt fer en Johan de Monpalau, al qual nós ne scrivim. Ffeu-hi lo que deveu e hajam presta resposta de tot. Nos farem dar ací per la despesa al dit Johan Sart. Ara veurem e mostrareu quina voluntat haveu a la dita vostra sor. Dada en Barcelona a viii dies de juliol de l'any mil cccc cinquanta-dos. La Reyna.

Als nobles e amats nostres mossèn Guillem Ramon de Centelles e mossèn Pero Sànxiz Catalayú Centelles.

Domina regina mandavit michi Bartholomeo Sellent.

ACA, Gratiarum, reg. 2592, ff. 103v-104r: concessió i supleció d'edat del noble Francesc Gilabert de Centelles.

Nos Alfonsus etc Quamvis iuxta legitimas sanctiones adolecentes morum prediti paternam frugem vel avorum patrimonia gubernare cupientes, ita demum cum viginti annorum etatem impleverint etatis veniam audeant impetrare, quia tamen, secundum leges huius patrie, persone generose et militares ac de nobili et militari seu de paratico genere prodeuntes ex quo vicesimum annum sue etatis impleverint dicuntur habere et habent perfectam etatem ac possunt admitti et de facto admittuntur ad omnes honores et sunt sine tutore ac possunt administrare bona propria, in iudicio agere et experiri quemadmodum aliene persone non generose vicesimum quintum annum attingentes, unde rationale arbitramur quod, sicut personis non generosis impleto anno vicesimo etatis venia indulgetur, ita personis generosis ex quo sextum decimum annum sue etatis impleverint possit etatis venia indulgeri. Quoniam alias beneficium legis loquentis de etatis venia impetranda, si vicesimum annum sue etatis attingent, locum eis nullo tempore censeretur, et propterea fuerit nobis pro parte vestri nobilis Ffrancisci Gilaberti de Cintillis, filii nobilis Raymundi de Riusech alias Bernardi de Cintillis, militis, humiliter suplicatum ut vobis super hoc, nostre preheminentie auxilio indigenti, cum licet nondum vicesimum annum etatis vestre curricula attingeritis, ex quo sextum

decimum annum vestre etatis fuistis assecutus de benignitatis clementia etatis veniam concedere dignaremur. Nos igitur vestris supplicationibus inclinati, quia preambula inquisitione diligenti percepimus testimonio veritatis vos dictum nobilem Ffranciscum Gilaberti de Cintillis animi probitate et morum honestate vigere necnon sextum decimum annum vestre etatis ut preffertur attingisse, etatis huius veniam vobis nostre munificentie oraculo ex certa scientia et consulte vici et auctoritate regia ducimus concedenda, ita quoadmodo huiusmodi nostre concessionis obtentum possitis absque tutore et curatore vestro bona vestra regere, gubernare et libere administrare et ad quoslibet honores et gradus honorum respirare, honusque tutorie et cure assumere et contrahere et in iudicio agere et etiam conveniri, et alios et quoscumque actus exercere ac si vicesimum seu vicesimum quintum annum etatis vestre implevisetis, non obstante quacumque lege contraria quam nos in hac parte de certa scientia tollimus et suplemus, mandantes firmiter per presentem dicto patri vestro necnon universis et singulis officiis et subditis nostris presentibus et futuris quatenus huiusmodi nostram concessionem et etatis supleccionem et dicte legis contrarie sublationem firmes habeant et observent et contra eas non veniant quavis causa, cum nos de certa scientia et consulte sic fieri mandamus et velimus, in cuius rei testimonium presentem vobis fieri iussimus nostro sigillo comuni impendentem munitam. Data Barcinone, iii^a die septembris anno a nativitate Domini m^o cccc^o xxiiii^o regnique nostro nono. De Funes vicecancellarius.

Iohannes Vilella mandato regio facto per vicecancellarium qui hanc prius signaverat. Probata.

